I

"Ну й прогноз... — насмішкувато подумав Тома, дивлячись, як руде крило пилової бурі підноситься над обрієм. — Точнісінько на Землі — обіцяють одне, а виходить зовсім інше". Добре усвідомлював, що іронізувати немає ніяких підстав: метеорологічна служба на Марсі працює, як кажуть, без року тиждень та й нараховує аж одну штатну одиницю! До того ж вона ще й лікар! Але все-таки... чому та одиниця починає з помилок?

Рівномірне двигтіння рушія потроху заколисувало геолога, настроювало на мрійливий лад. Зрідка поглядаючи на прилади, впевнювався, що машина йде по курсу, і продовжував думати про Містечко науки, а надто про дівчину — метеоролога й лікаря в одній особі. Щось у ній є таке... А що саме? Та нічого незвичайного. Вона така смішна і зворушлива...

Тим часом небо затяглося пиловою сіткою, і вона дедалі густішала. Сонце, немов підбите око, затікало кров’ю й незабаром перетворилося на безформну криваву пляму.

Тома глянув на спідометр — від Містечка його відділяло майже п’ятсот кілометрів. Повернути назад? Кілька годин їзди, і він буде в безпеці. Але ж він узяв усього дві проби, та й у тих слідів урану немає. А до гірського пасма — рукою подати. Та й небезпеки, може, ніякої не буде. Якщо сонце не сховається...

Засвітилася червона лампочка рації, тишу кабіни пронизав сигнал виклику. Тома ввімкнув радіосистему скафандра і одразу сказав:

— "Пошук-один" слухає.

Тав навушниках так зашуміло й затріщало, що голос далекого Містечка годі було почути. Інколи проривалось кілька складів, друзки окремих слів, але розібрати не можна було нічого. Зупинив свого "верблюда", як прозвали в Містечку горбатий всюдихід, вимкнув мотор, напружено вслухаючись у какофонію звуків, що продиралися йому до голови. Але все марно.

— Нічого не чути!.. — повторив у мікрофон кілька разів. — Я перебуваю за п’ятсот кілометрів по заданому маршруту...

Ще тричі повторивши свої координати, вимкнув рацію.

Порушення зв’язку не дуже засмутило Тому. Що вони могли передати? Наказ повернути назад? Про це неважко здогадатися. А от... Може, хотіли повідомити характер бурі! Для визначення ситуації важливо знати, яка буря знялася: чи короткочасна лагідна Аспазія, чи довготривала люта Ксантипа. Аспазію легко переждати, а Ксантипі краще не попадатись, ця може лютувати кілька місяців...

Тома безпорадно поглянув на запилений ковпак, сонце вже ледь жевріло в густій каламуті збуреного пилу. Що ж робити? Знову ввімкнув передавача, сподіваючись, що, може, пощастить зв’язатися з Містечком. Але спроба була марною, і він, замість того, щоб вирішити, що ж робити, несподівано замислився над причинами атмосферних перешкод для радіозв’язку. Іонізація? Виникнення сильного електричного поля?

Тим часом помітно стемніло, хоч сонце — Тома знав це напевне — було ще високо. Значить, буря набирала сили. Минуло кілька довгих тягучих годин, таких нестерпно повільних, що геологові здалося, ніби час зовсім зупинився, паралізований бурею.

Машину завалило темрявою, і Тома хапливо ввімкнув освітлення кабіни, бо подумав, що вже осліп. Ну, що ж, треба повертати назад, бархани, хоч би які, не перешкода. Нехай замість трьох годин він

витратить шість чи навіть десять, але буде серед товаришів, чутиме їхні голоси, бачитиме їхні теплі погляди. А завдання? Та хіба можна йому Дорікнути, що в таких умовах він не зміг, не встиг нічого зробити? Певне ж, ні. Таки найрозумніше — повертати.

Увімкнув фари — снопи світла уперлись в сіру стіну. Запрацював рушій. Гома потягнув на себе лівого важеля, повертаючи машину назад. А стіна перед ним не відступала, не відбувалося жодної зміни, наче пилюка застигла. Тільки придивившись, можна було помітити мерехтіння. Звичайно, ніяких слідів Тома не бачив, хоч і повернув, як йому здавалось, на 180°. Зиркнув на компас і похолов: стрілка бігала по всьому периметру, не зупиняючись і на мить. Куди ж рухатись? Як визначити напрямок у цьому хаосі?

Відчув, як його пронизує страх: думка заборсалась, мов спійманий птах, не можучи зосередитись на чомусь одному. І цей стан страху й розгубленості він усвідомлював, по-думки критикував, картав себе, та нічого вдіяти не міг. Еге, машиною керувати легше, аніж собою... Пройшло немало часу, поки нарешті вгамувався. Вимкнув двигуна, погасив зовнішнє і внутрішнє освітлення. А тоді відхилив спинку сидіння, — вона опустилась майже в горизонтальне положення, — заплющив очі й почав зосереджуватись. Нарешті мозок упорався з емоціями, вони замовкли, принишкли — можна було спокійно поміркувати. Що, власне, сталося? Коли б не вийшов з ладу компас, можна було б повернутися до Містечка. Тепер треба ждати... Нічого страшного, ресурси життєзабезпечення на всюдиході великі, якщо використовувати їх ощадливо, то вистачить навіть на Ксан-типу...

Ім’я сварливої, недоброї жінки викликало усмішку. Це ж треба — минуло більше двох тисяч років, а її згадують!..

Подумав про Астреллу — метеоролога і лікарку Містечка, стриману, може, аж занадто строгу дівчину. Цікаво, чи й вона, одружившись, тероризуватиме свого чоловіка, як та Ксантипа Сократа? А Джордж так і увивається біля неї. Але, мабуть, побоюється показатися смішним,

особливо в очах наукового керівника — тільки це й стримує його... Ну, звичайно ж, і сама Астрелла вміє війнути холодом. Кандидатка наук... Краще вже — кандидатка в Ксантипи!

З’ївши маленького бутерброда й випивши кілька ковтків теплої води, Тома вмостився спати, маючи надію, що завтра обставини зміняться на краще.

Але й наступного дня буря не втихла. Міріади дрібненьких піщинок роїлись над планетою, і Тома несподівано порівняв цей хаотичний рух з думкою, точніше, з процесом думання. Може, марсіанська природа обмірковує нову ситуацію й так реагує на появу людей? Ну, що ж, як би там не було, а людина вже зачепилася за Марс, уже здобула плацдарм — хоч і невеличке Містечко науки, та воно тут є, воно функціонує.

Тома іронічно посміхнувся: функціонує! Якщо нудитися склавши руки... Хто сказав, що негоду треба пересиджувати в герметично закритій кабіні?

Почав збиратися до виходу. Треба було старанно перевірити скафандр, і він це зробив. Адже вийти в розріджену атмосферу Марса — це все одно, що в космос. Прикріпив на запліччі два запасні балончики з киснем, до пояса — дві сумки: з інструментом та приладами. Озирнувся на кабіну і, переборюючи вагання, відчинив овальні дверцята. Рішуче переступив поріг і опинився за бортом. Пороснуло по плексигласу, перед очима завирувала пилюка — наче сірий дим. Сонце не могло пробитися, але темряву все-таки розігнало, можна було обійтися без ліхтаря.

Постоявши деякий час біля свого "верблюда", Тома вирішив піти в гори — вони тут поруч, може, за кілометр чи два. А де ж іще брати зразки, як не там?

Крок за кроком віддаляючись від всюдихода, часто озирався на нього, а коли контури машини почали розпливатись і вже ледве бовваніли, зупинився. Може., повернутись? Але глибокий слід, який він прочовгав у піску, заспокоїв геолога: швидко не засипле! Ледь-ледь сіється...

Пішов далі, намагаючись проорювати важкими підошвами ще глибший слід.

Промине кілька годин, і він проклинатиме свою наївність, свою злочинну легковажність і глупоту. Який слід зміг би втриматися в цьому хаосі? Хіба зараз тут є щось важливіше, окрім самого хаосу? Пустеля стала сторч, мільйони тонн піску, одержавши величезну кінетичну енергію перетасовують, переінакшують ландшафт, а він сподівався, що його слід збережеться! Воістину немає меж людської пихи....

Тепер, куди б він не повернувся, скрізь йому ввижався всюдихід; поспішав до нього, аж захекувався, але видиво розтавало на очах, зникало, щоб з’явитися з іншого боку. Жодного просвітку не було, здавалося, буря стала інтен-сивнішою, наче пилюка сіялася з хмар.

Коли зовсім стемніло, змучений, знесилений геолог упав як убитий, і марсіанська пустеля підклала йому хоч і холодну, зате м’яку постіль. Відчув себе на дні пилового океану і вже не сподівався, що вирине. Тривога заповзала в непроникний скафандр і не давала спати. Картав себе нещадно, судив суворим судом. Але зрештою все-таки знайшов пом’якшуючі обставини й мотиви. Незвичні умови, раптова зміна ситуації, самотність, навіть ізольованість; хороші наміри, усвідомлення свого обов’язку, спроба діяти за несприятливих умов і т. д. Вирок, зрозуміло, був зовсім не суворий, половинчастий. Те засудити, а те схвалити. Головне ж — було відновлено душевну рівновагу, і Тома вже не так перестрашено позирав крізь окуляри на темряву, що тужавіла над ним. Не злякався навіть, побачивши якусь постать, що наближалася до нього. Впізнав Астреллу і здивувався, що вона без скафандра. Дівчина-метеоролог схилилася над ним, пилюка присипала їй коротко

стрижене волосся, вона не звертала на те уваги і все пробачалася, що склала неправильний прогноз погоди. Тома заспокоював її, як міг, а на прощання пообіцяв обов’язково знайти поклади урану, такого необхідного для космічних ракет, і Астрелла ще раз пересвідчиться, що він — геолог-щасливчик.

Образ дівчини потьмянів, почав танути, але Тома вловив наостанку її підбадьорливий усміх і полегшено зітхнув.

II

На третій день своїх марних безплідних блукань Тома відчув крайнє знесилення. Важко переставляв ноги, наче потрапив у якусь багнюку. А насправді пилова буря потроху слабшала, і навіть видимість покращала. Молодого космонавта мучив голод і спрага, особливо спрага. Всередині пекло, язик пошерх і, мабуть, розпух, бо ним важко було ворухнути. Мізерну ампулку води з комплекту НЗ він випив ще вчора: лишилася плитка шоколаду, можна б підтримати сили, але Тома боявся, що тоді спрага зовсім замучить, і не чіпав того шоколаду.

Щоб погамувати голодний біль у животі, намагався не думати ні про їжу, ні про воду, але уява самовільно малювала йому образи, картинки, в яких дзвеніли прозорі струмки, а з яблунь гупали величезні яблука. Відганяв ці образи аж на край свідомості, але вони знову випливали звідти, поверталися на самісіньку сітчатку очей. І цю телепередачу йому ніяк не вдавалося вимкнути. "Невже втрачаю контроль над свідомістю? — стривожився Тома і подумки наказував мозкові: — Ну, перестань, перестань нагадувати про свої бажання, я й так знаю!" На деяку часинку образи тьмяніли й зникали, а потім спливали знову, і спрага терзала геолога ще дужче, ще лютіше У шлунку палило вогнем, і той вогонь могла погасити лише вода...

Тюбики з водою... І під час міжпланетного польоту, і вже тут, на Марсі... Відкрутиш ковпачок і смокчи! Або легенько стискуй пальцями, і

вода заповнюватиме рот кульками — невеликі, м які, якраз на ковток. Чи є на світі щось смачніше за воду? Коли б оце зараз хоч маленький ковток, хоч півковтка, одну крапелиночку!..

Протер скло шолома й чітко побачив: іде дощ. Замість пилюки пустелю січе дрібний дощик!

Першим порухом думки було: швидше скидай скафандр, підставляй обличчя під живлючі струмені! Але якісь контрольні пости в мозку не дрімали, зняли тривогу. "На Марсі— дощ? Опам’ятайся, хлопче, будь насторожі: в тебе починаються галюцинації".

Тома йшов, не знаючи куди, але знаючи чого: треба знайти воду. Це так — дощу на Марсі не може бути, а вода може, може... Кілька разів повторивши в думці це слово, пригадав, що по-польському воно означає "море", і усміхнувся. "Море... Хе, якби на Марсі було хоч невеличке море, ну, хоча б таке, як Аральське... Та я все одно знайду, я щасливчик, природа таких любить... Авжеж, любить, інакше хіба відкрив би тут нафту вже в перший місяць після прильоту?"

Уран вилетів з його важкої голови, згадку про нього пам’ять сховала в найдальші шафи, а натомість настирливо видавала одне: вода, вода, вода...

Тома брів по піску годину, другу — ніяких ознак води, ну, ніякісіньких.

— Та й де їй тут узятися? — шепотів скептичний голос. — Це ж Марс... та ще й пустеля...

— Вода, вода, вода!.. — гупало в скронях, гуділо в голові.

— Пуста мрія. Зупинися, заощаджуй сили. Буря втихне — тебе знайдуть...

— Вода, вода!..

Хилився, падав, але все-таки підводився і йшов далі. Крізь сірий серпанок пилу вже проступали гори. Отже, він прямує таки туди, куди й хотів... Ось вони бовваніють, рукою подати...

Місцевість почала понижуватись — долина у передгір’ї? Так, долина... піску. Спускався, наче вві сні. з’явилась думка, що звідти він уже не вибереться, але остраху не було, наче йшлося не про нього, а про когось стороннього, а може, навіть і не про живу людину, а персонаж якогось твору.

Без ніякого вагання Тома посунув піскуватим схилом униз. Його вело якесь особливе, неусвідомлене чуття.

"Невже ж цього разу не пощастить? Та не може бути..."

Інтуїтивно вірив, що відшукає воду, бо як же це так — гинути від безводдя? А може... може... море...

Внизу стелеться сивий туманець, крізь нього помітна темна овальна пляма — так буває, коли в ліхтарі не сфокусована лінза і світляне коло окреслює тінь. Але ця бурунить, нуртує... "Чорніє в очах, — подумав. — Чи, може, справді проступає вода?"

Пройшов ще грохи, через силу переставляючи ноги, спіткнувся об камінь і впав. На диво легко підвівся, й обличчя йому осяяла усмішка: темна пляма — то ж зелений моріжок! Онде й струмок витікає з джерельця — кришталево чиста вода виблискує на сонці. Справжня оаза в пустелі, немає тільки жодної пальми. Та ні, он і пальма, і Астрелла тут...

— Вода! — прошепотів чи, може, тільки намагався прошепотіти.

Та Астрелла, видно, почула, бо усміхнулася до нього. Відкрив ротовий клапан шолома й жадібно припав до джерельця, жахаючись, що воно зникне...

Доки пив, пам’ять прокручувала фільм власного життя — за кілька секунд Тома побачив себе то підлітком, то малою дитиною, то дорослим.

Дія "фільму" розгорталася хаотично — це був довгий ряд "спалахів минулого", причому епізоди висвітлювались здебільшого незначні, дрібні, непримітні. Проте ці картини витворили панораму всього двадцятип’ятиліття геолога, і він знову відчув горе і радість, яких зазнав колись, знову повеселився й пожурився — за коротку мить удруге пережив своє життя.

Раптом екоан пам яті вибухнув, розсипався на міріади іскор і згас. Та цієї миті Тома вже не міг усвідомити.

III

Опритомнів молодий геолог у медичному ізоляторі Містечка. Ніби з туману виплив образ Астрелли — чорне волосся, біле обличчя. Тома помацав свою голову, груди.

— Що вас турбує? — співчутливо спитала Астрелла.

Її обличчя було зовсім не суворе.

— Скафандр, — обізвався Тома. — Хіба я... — Він хотів сказати, що має відправитись в далекий пошук, та лікарка-метеоролог перебила:

— Не турбуйтеся, зі скафандром усе в порядку.

— А "верблюд"?

Астрелла усміхнулась.

— З ним теж нічого не сталося, пригнали.

Ця звістка, здавалося б, мусила порадувати Тому, але він спохмурнів. Ніяк не міг второпати, що сталося. Звідкіля пригнали всюдихода?

— Ми всі дуже стривожились, коли перервався зв’язок з вами, — говорила Астрелла. — І невідомо було, коли втихне буря...

Чим довше слухав її балачки Тома, тим більше чудувався. Яка буря? Коли? Що за вигадки?

— Те джерело вас урятувало, — продовжувала розповідати Астрелла. — Там кисень виносить воду... Шеф припускає, що ви знайшли великий басейн прісної води...

Нічого, нічогісінько не пам’ятав геолог. Як не силкувався, як не напружував пам’ять — найменших слідів пережитого не з’явилось. Сказав про це лікарці.

— Не сумуйте, — торкнулася долонею його чола. — Ось поїдемо, і, сподіваюсь, на місці ви все пригадаєте. Море Томи — правда гарно звучить?

І ніжний дотик долоні, і слова дівчини сповнювали його радісним передчуттям. "Якщо я відкрив на Марсі море, — думав Тома, — це, звичайно, добре, дуже добре. Та коли знайшов кохання — це ще краще!.."